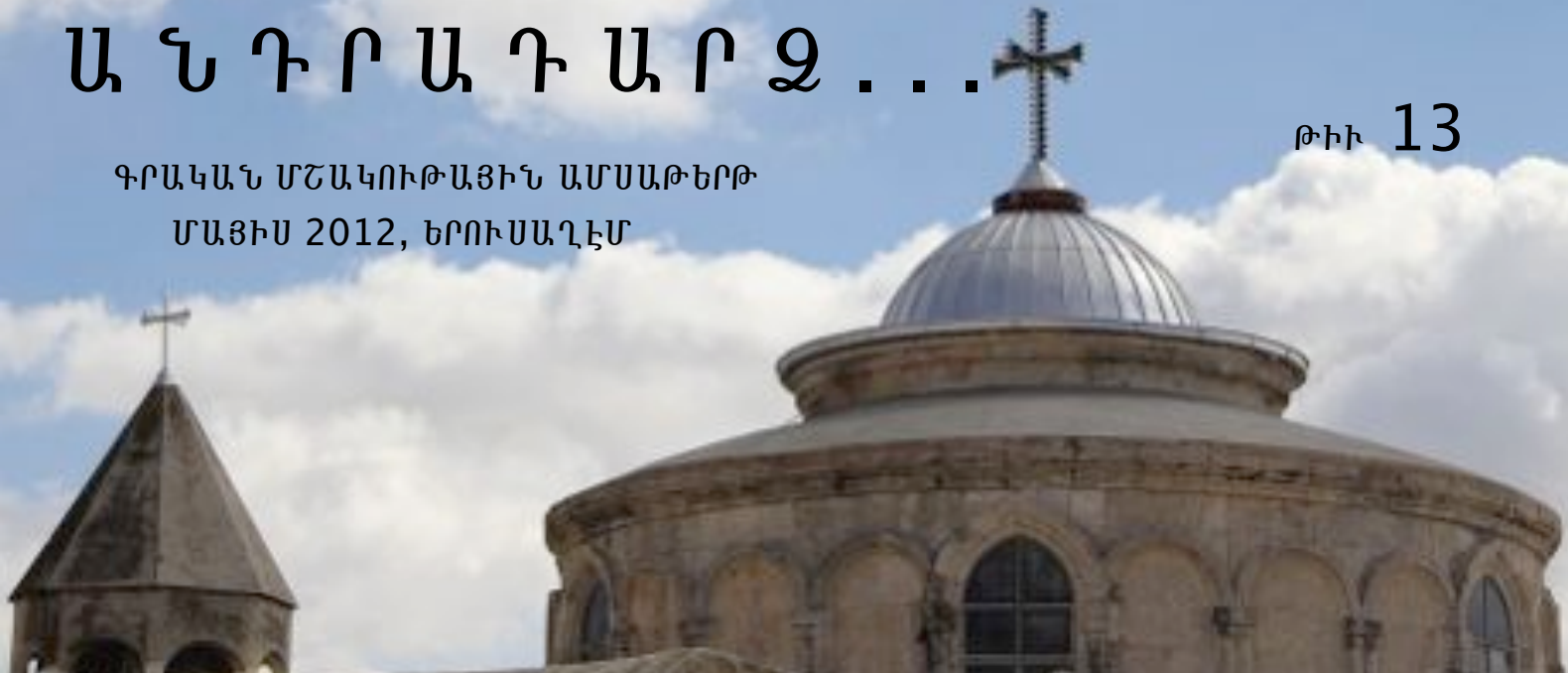

ԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ
ՄԱՅԻՍ 2012, ԵՐՈՒՍԱԿԷՄ

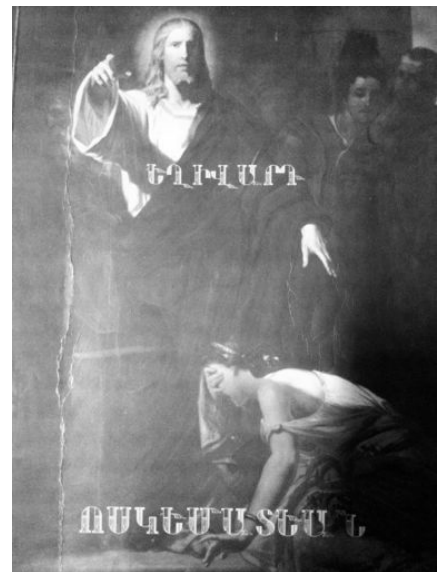

Անդրադարձը բոլորեց իր առաջին տարին... Անոր մէջ տեղ գտաւ սաղիմահայ կեանքը տարբեր կողմերէ: Ամէն բանէ առաջ մեր նպատակը եղած է ակնարկ մը նետել մեր հոգեւոր հարստութեան վրայ եւ անդարադառնալ թէ ինչու եւ ինչպէս փոխուեցաւ այսքան բան: Ինչու մոռցուեցան շատ աւանդութիւններ, պակսեցաւ հետաքրքրութիւնը հանդէպ մշակոյթին, սերը՝ մեր մայրենի լեզուին: Կարելի՞ է արդեօք մեղադրել միմիայն շրջապատէն ստեղծուած պայմանները, կամ ինչպէս շատ դիւրին է ըսել «Աշխարհայնացում» եւ լռել:

Այո մեծ է աշխարհայնացման վտանգը, բայց հայ Երուսաղէմը իր ներքին պայմաններով վերջինը պիտի ըլլար այդ վտանգին դիմաց: «Նախ մենք մեր մէջ, ապա մենք մեր շուրջ» կըսէ Պարոյր Սեւակ: Ճիշտ այդպէս ալ նախ մեր մէջ փնտռենք պատճառը, դուրսէն եկածը յստակ է արդէն:

Գրողներու վեցերորդ համագումարին քսան երկիրներէ հաւաքուած հայ գրողներս կը ներկայացնէինք մեր ապրած երկիրներուն, քաղաքներուն մէջ լոյս տեսած հայերէն հրատարակութիւնները: Ամենախեղճը անկասկած Երուսաղէմն էր... Բացի վերջին տարիներուն մէկ-երկու հայ գրչի նուիրեալներու անձնական ջանքերով հրատարակութիւններէն Երուսաղէմը ոչինչ ուներ ներկայացնելու:

Սակայն ուրախութեամբ կ'արձանագրենք, որ լոյս տեսաւ Եղիվարդի (Եղիշէ Արք. Տէրտէրեան) քարոզներու հաւաքածոն, գնահատելի աշխատանքով ու ջանքովը Բարշ. Պօղոս Սրկ. Շահանեանի եւ մեկենասութեամբ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան թեմի «Զգօն Եպս. Տէր Յակոբեան» Հիմնադրամի, երբ երկու տասնամեակ առաջ միայն, անխղճօրէն աղբը նետուած էին նոյն հեղինակին անտիպները (որոնցմէ փրկուածներ ալ եղան): Իսկ աւելի ուշ հարիւրաւոր գիրքեր Մատենադարանէն հանուած արժանացան կրակին տրուելու որպէս աւելորդ իր, յանձնուած «մասնագէտ»ի խիղճին, թերեւս «Մէկ նմոյշ պահելու թանգարանի համար»: Թշնամիին յաղթել է պետք ոչ թէ ընդօրինակել...:

Դժբախտաբար Հայ Երուսաղէմը ոչ թէ բարութեամբ կամ չարութեամբ կը ղեկավարուի միայն, այլ աւելի անձնական վրէժխնդրութիւններով, որոնք բնականաբար չարութեան կը վերածուին, որովհետեւ յիշաչարութենէն, վրէժէն երբեք լաւութիւն դուրս չի գար: Այս քաղաքին մէջ Աստուծոյ Որդին իր Հօրմէն ներում խնդրեց, անոնց համար, որոնք չեն գիտեր թէ ինչ կ'ընեն...:

Այդպես ալ գնահատանքը երբեք տեղ չգտաւ սաղիմահայ գաղութին մէջ: Նուիրեալ, արժեքաւոր մարդիկ յանձնուած ժամանակն առաջնորդներու, ղեկավարներու անարդար խիղճին, անցեալի հաշիւներու, պայքարներու դատաստանին: Այդ պայքարները քիչ աւերներ չգործեցին:

Այս թիւով, սիրելի Սաղիմահայ, ես կ'ուզեմ անդրադառնալ մեր մանկութեան շրջանի դաշնամուրի միակ հայ ուսուցչին, որ եղած է նաեւ իմ ուսուցիչս՝ Պրն. Վահէ Գալայճեանին մասին, որն արդէն 55 տարիներէ աւելի ուսուցչական ասպարեզին մէջ է եւ...

Սակայն խօսելով Վահէ Գալայճեանին մասին ես նախ պէտք է անդրադառնամ Գալայճեան ընտանիքին մասին, Վահէի մեծ եղբոր՝ հանգուցեալ Համբարձում (Համբար) Գալայճեանի՝ երգչախումբի ղեկավար, որ նոյնպէս տարիներու վաստակ ունի մեր գաղութին մէջ... Անոնք զաւակներն են Միհրան Աղային: «Աղա», այդ դիրին չէ

վաստկիլը, ԱՂԱ կոչուելու համար Աղա պէտք է ըլլալ... Աղա կոչած են նաեւ Միհրան Աղային Հօրեղբորը Յովհաննէսին:

Քանիցս անդրադարձանք, որ սաղիմահայ գաղութը վերակենդանացաւ ջարդէն ճողոպրած վերապրողներով:

Այդպէս ալ 1922ին Յովհաննէսը կը հասնի Երուսաղէմ իր ձեռնափայտին մէջ պահած երկրին՝ Մարաշի ցորենի հունտերը, այդ հունտերն են, որ աւելի վերջը 1925ին հիմքը դրին պլղուրի առաջին գործարանին Պաղեստինի մէջ: Աշխատասէր, ստեղծագործ Հայու հանճարեղ գաղափար... ո՛ր հաստատուի այնտեղ հաց կունենայ:

Յովհաննէսին կը հետեւին իր չորս եղբորորդիները Տիգրանը, Միհրանը, Աւետիսը եւ Գառնիկը:

Սակայն Միհրանն ու Տիգրանը եւ ոչ ընտանիքէն Աւետիս Միճեանը կը դառնան Յովհաննէսին գործընկերները:

Պլղուրի գործարանը կը գտնուի Հայոց Վանքին դիմացը Հայոց Պատրիարքարանի ճամբուն վրայ, Աստուծոյ օրհնութեամբ կը հայթայթէ ամբողջ շրջանի ցորենն ու պլղուրը, ընտանիքը կը ճանչցուի «Պլղուրճիներ»ը եւ արդար վաստակով եւ մանաւանդ առատաձեռնութեամբ եւ բարերարութիւններով կը վաստկին ԱՂԱ արժանի մակդիրը:

Պէտք չէ մոռացութեան մատնուի «Պլղուրճի»ներուն մեծ բարիքն ու օգնութիւնը 1948ի հրեայ-արաբ պատերազմի նեղ օրերուն պարտքերու մէջ ժամացած Հայոց Վանքին. այդ «Աղային ձեռքը չի բռնուիր» կըսէ հայկական առածը, բացի առատօրէն տրուած ցորենէն ու պլղուրէն նաեւ նիւթապէս կ'օգնեն փակելու համար Վանքին պարտքերը: Մարաշէն հազիւ փախած հայկական հողն ու ջուրը ծծած ցորենի հունտերը իր ձեռնափայտին մէջ, Յովհաննէս Աղային արդէն հաստատուած ընտանիքին անդամներուն երակներուն մէջ բնականաբար ազնիւ հայու արիւն պիտի հոսէր... «Երանի որ ունիցի յիշատակ ի Սիոն»:

Այստեղ կարելու է յիշել թէ Հայոց Վանքի Պլղուր Թաղը իր անունը առած է պլղուրճիներուն՝ հոն չորցնելու համար փռած ցորենէն, որը պլղուրի պիտի վերածուէր: 1931ին լոյս տեսած Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանեանի գիրքին բացատրութիւններուն մէջ կը հանդիպինք Պլղուր թաղին մասին՝ Պէքեար Թաղ անունով (ամուրիներու թաղ):

Մինչև այսօր Համբարձման տօներուն երբ մեր միութիւնները հատիկասեղան կը պատրաստեն, Միհրան Աղային մեծ հարսը՝ Համբար Գալայճեանին ազնուափայլ տիկինը՝ Զապէլը, յարգելով ընտանիքին ւաւանդութիւնը եւ մանաւանդ ամուսինին յիշատակը, հատիկը կ'էփէ ու կը նուիրէ: Հակառակ համալսարանէ վկայուած ըլլալուն որպէս մանկավարժուհի եւ Լիբանանի վարժարաններուն մէջ ունեցած ուսուցչական փորձառութեան, Երուսաղէմի մէջ Զապէլը միշտ ամուսինին կողքին անձնուրաց նուիրուեցաւ անոր գործին:

Իւրաքանչիւրիս կեանքը պատմութիւն մըն է հարուստ թէ աղքատ, սակայն ինչ գիտնար գազանաբարոյ թուրքը, որ իր կազմակերպած ջարդով ամէն մէկ հայու կեանքը պիտի դարձնէր վեպ...

...եւ ինչպէս Աստուած օրինեց ցորենի հատիկները այդպէս ալ ընտանիքը բազմացաւ, փոքրերը մեծցան, օճախներ կազմեցին, սերունդ հասցուցին:

Միհրան Աղան կ'ամուսնանայ Մարգրիտ Զորանեանին, որ եղբոր դուստրն էր Երուսաղէմի Սուրբ Փրկիչ գերեզմանատան մէջ թաղուած զէթունցի հերոս Հայր Բարթողիմէոսին, որուն նուիրուած գիրքի մը մէջ կը կարդանք, թէ ինչպէս իր սուրին տակէն անցուցած է հայու կեանքը խանգարող թուրքերը:

Միհրան եւ Մարգրիտ գոյգը կ'ունենան չորս զաւակ, առաջինը՝ Վարդուհին, ինն ամսական կը մահանայ դժբախտ պատահարով, սակայն ընտանիքն ու սաղիմահայ գաղութը կը հարստանայ յաջորդ երեք զաւակներով, Համբարձում, Արշալոյս եւ Վահէ: Երեքն ալ օժտուած երաժշտական սուր լսողութեամբ:

Վահէն չորս տարեկանին, խաղալիքներէն ու մանկական խաղերէն աւելի կը յափշտակուի հօրեղբոր տունը գտնուող դաշնամուրով եւ առիթը չի փախցըներ պտըտիկ մատներով ստեղներուն հանած ձայներովը զմայլելու: Սակայն բնականաբար այդ նեղութիւն պիտի պատճառէր տանտէրերուն: Տիկին Մարգրիտը իր կանացի ճկունութեամբ կը հասկցնէ ամուսինին. «Ոսկիներս ծախեմ դաշնամուր մը առնենք պզտիկներուն համար»: Սակայն Միհրան Աղան ինչպէս թոյլ տար տիկնոջը այդպիսի բան ընել...: Շուտով դաշնամուրը իր տեղը կը գտնէ իրենց տան մէջ: Փոքրիկ Վահէն իր բացառիկ սուր լսողութեամբ կը հիացնէ հրեական երաժշտանոցի քննիչներուն եւ չորս տարի մինչև հրեայ-արաբ պատերազմը 1944-48 ձրիաբար կը յաճախէ երաժշտանոցը: Պատերազմէն ետք այդ շրջանի դաշնամուրի ուսուցչուհի, Պաղեստինի մէջ ճանչցուած դաշնակահարուհի՝ Տիկին Սուաճեանին դասերուն կը հետեւին Համբարը, Արշալոյսը եւ Վահէն: Երեքն ալ կ'ըլլան երաժշտութեան յաջող աշակերտներ: Աւելի ուշ Վահէն

կ'աշակերտէ նաեւ դաշնամուրի ճանչցուած ու յարգուած ուսուցիչ Օկոսթին Լամային:

1951ին պլդուրի գործը ամբողջովին կը յանձնուի Միհրան Աղային: Իր զաւակներէն Համբարն է, որ հօրը կողքին կը մասնագիտանայ գործին մէջ, իսկ Արշալոյսն ու Վահէն դաշնամուրի դասեր կու տան թէ անձնական եւ թէ դպրոցներու մէջ: Այդ պատճառ չ'ըլլար սակայն, որ Համբարը իր երաժշտական գիտելիքներով օգտակար չ'ըլլայ սաղիմահայ գաղութին, կը

ղեկավարէ երգչախումբեր, որոնց կը նուագակցի եղբայրը՝ Վահէն:

Վահէն եղաւ դաշնամուրի փնտրուած ուսուցիչ. օր մը Երուսաղէմ, օր մը Ռամալլա, օր մը Նապլուս, օր մը Բեթղեհէմ, ամէն կողմ աշակերտ-աշակերտուհիներ: Երբ Տիկին Սուաճեան Երուսաղէմը ձգելէն տարիներ ետք կ'այցելէ, կ'արտայայտուի թէ որքան հպարտ է իր աշակերտով, որն արդէն ինք ուսուցիչ էր:

1955ին Ժառանգաւորաց Վարժարանի Տեսուչ Հայկազուն Արք. Աբրահամեանի առաջարկով կը հրաւիրուի որպէս երաժշտութեան ուսուցիչ Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանին, ուր բացի երաժշտութենէ կը դասաւանդէ նաեւ աշխարհագրութիւն եւ թուարանութիւն:

1960ին կը հրաւիրուի Հայ Կաթողիկէ Համայնքին կողմէ Պատարագը նուագելու եւ երգելու:

Տղամարդու յաջողութեան մէջ մեծ դեր կը խաղայ կինը, Պրն. Վահէն ունեցաւ իր արժանաւոր կէտը, Զապէլին քոյրը՝ Շաքէն, որն իր սոխակի թրթռացող ձայնովը երկար տարիներ ամուսինին կողքին ծաղկեցուց հայկական բեմերը, շատ երգեր առաջին անգամ լսած եւ սորված ենք Տէր եւ Տիկին Գալայճեաններէն: Շաքէն նոյնպէս արուեստագէտ է, Լիբանանի երաժշտանոցէն ստացած իր երաժշտական կրթութեան կողքին, ան երկար տարիներու վաստակ ունի օտար դպրոցներու մէջ որպէս արուեստի ուսուցչուհի: Բեմին վրայ թէ Պատարագի ընթացքին անոնք միշտ կողք-կողքի են:

Մայիսի վերջն ենք Սիրելի Ուսուցիչ եւ ես ամէն տարի կը սպասեմ, որ քեզի նուիրուած Պատուոյ Հանդէսի մը բերեմ իմ մասնակցութիւնս, աշակերտի երախտագիտութիւնս... Չնայած տեղեակ եմ թէ որքան գնահատուած ու յարգուած ես օտար դպրոցներու մէջ:

Այս տարի ալ շուտով կը սկսին տարեվերջի հանդիսութիւններն ու վկայականներու բաշխումները... սովորութիւն դարձած է երգիչներով, պարուհիներով եւ չափազանցուած սեղաններով պատուել մանկապարտէզի եւ երկրորդական վարժարաններ աւարտող աշակերտները...

Ուսուցիչի մը գնահատանքը պատուոյ գիր մըն է պարգապէս, որ կրնայ ուշանալ, որովհետեւ որոշում տրուիլը երկար ժամանակ կուգէ, աւելի երկար քան այն տարիները որոնց մէջ իր երիտասարդութիւնն ու ձայնը մաշեցան, երբ դասարան

յաղթական մուտք գործող երիտասարդը այսօր տարիներու իմաստութեան ու աշխատանքին տակ կքած կրնայ նաեւ մոռցուիլ ճոխ սեղաններուն շուրջը հրաւիրուելու, ինչպէս մոռցուած են Փրկիչի

մեր գերեզմանատան մէջ հանգչող ուսուցիչ-ուսուցչուհիները, մանաւանդ անոնք, որոնք զաւակ չունեցան, այլ բաւարարուեցան իրենց «բազմաթիւ, հարիւրաւոր աշակերտները» զաւակի նման գուրգուրալով: Վերջին անգամ ե՞րբ հոգեհանգիստ ըրինք կամ ծաղիկ դրինք անոնց գերեզմաններուն վրայ...

Սիրելի Ուսուցիչ երախտագիտութեամբ կը խոնարհիմ քու վաստակիդ առաջ եւ գիտեմ, որ ինծի կը միանան աշակերտներէդ շատեր, որոնք սփռուած են աշխարհի ամէն կողմերը. ես վստահ եմ, որ դուն գիտես թէ ծաղիկներն ու պատուոյ գիրերը չեն շնորհակալութիւնը, այլ քու պատրաստած աշակերտներդ, որոնք հայերէն երգեցին, որոնք ծանօթացան Կոմիտասին եւ Խաչատուրեանին, Պէթհովէնին, Պախին եւ Մոցարթին:

Կը յիշեմ առաջին հայերէն երգը, որ սորվեցուցիր դաշնամուրի վրայ. այդ օրը տօն էր մեր ընտանիքին անդամներուն համար, իրենց դուստրը հայերէն երգ նուագեց. չեմ հաշուած թէ այդ երեկոյ քանի անգամ նուագեցինք ու երգեցինք այդ երգը.

«Թէ նաւը չգայ թեւով կը թռչինք դէպի Հայրենիք,
Պանծալի բոյրը մեր նախնիներուն, սիրուն Երեւան»:

Այս թերթն ալ կը թռչի Հայրենիք, իր տեղը կը գտնէ հայրենի գրադարաններուն մէջ, Երուսաղէմի մեր Մատենադարանին ու Մաղիմահայ կեանքի պատմութեան մէջ... Եկող սերունդները կը կարդան, կը ճանչնան նուիրեալ սաղիմահայերը, որոնք Մարաշէն բերած ցորենի հատիկներուն հետ հայ երգը տարածեցին միշտ «պարսպապատուած» Երուսաղէմի պարիսպներէն դուրս:

...Եւ եթէ մենք մեր թողած ժառանգին մէջ չձգենք, չսորվեցնենք յարգելու, արժեւորելու գեղեցիկ սովորութիւնները, չսորվեցնենք ՄԵԾ ըլլալ ու ՄԵԾ ապրիլ, ի՛նչ պիտի ձգենք աճող սերունդին հպարտանալու, մեծարելու... շատ-շատ օր մը երբ լսեն Կոմիտասի Կռունկը զարմանան թէ ինչո՞ւ կը յուզուէին իրենց մեծ մայրերն ու հայրերը ընդամենը գեղեցիկ երգով մը...

55 տարիներէ աւելի վաստակ ունեցող ուսուցիչի մը համար ամենահամեստ ու չնչին նուէրն է ընծայուած աշակերտուհիէ մը, որ թէեւ երաժիշտ չէ մասնագիտութեամբ, սակայն երաժշտութեան ու մանաւանդ հայ երգի սիրահար...

Սիրելի իմ Ուսուցիչ, չեմ կրնար մոռնալ նաեւ հետեւեալ երգը, որ մեծ մօրս աչքերէն արցունք հոսեցուց եւ իմ փոքր տարիքիս մտածել տուաւ թէ ինչու են տխուր մեր երգերը, թէ ինչու մեր երկիրը չէ ա՛յն տեղը ուր ծնած ենք ու մեծցած.

«Ահա ծագեց կարմիր արեւ տաք ու պայծառ է օրը,
Դէ քաշեցէք սիրուն եզներ առաջ տարէք արօրը»:

Սակայն ջարդէն վերապրած ութսունը անցած Մեծ Մայրս իր սենեակէն դուրս գալով արտասուալից աչքերով եւ խոպոտ ձայնով շարունակեց նոյն եղանակին տակ.

«Գնա՛ պլպուլ մեր աշխարհէն էլ էս երկրում մի՛ երգի,
Մեր օրը սեւ, մեր կեանքը՝ ցաւ, էլ էս երկրում մի՛ երգի»:

Մեզ բռնի տեղահանեցին մեր երկրէն, սփռուեցանք ու կերտեցինք Սփիւռքը, մեր հետ բերինք ոչ միայն մեր տաղանդն ու հանճարը, այլ նաեւ Մարաշի արեւին տակ հասունցած եւ հովերուն տակ օրօրուող ցորենի հատիկները... Այսօր յաղթական են մեր երգերը եւ Պրն. Վահէ Գալայճեանին ու իր նմաններուն մատներուն տակ պարող ստեղները հայ երգը հովերուն տուած կը հասցնեն ԵՐԿԻՐ, ուր ցորենը կը կշտացնէ հողը որբ ձգող թշնամին...

ԴԱՇՆԱՄՈՒՐՍ, ՀՈԳԻՍ, ԵՍ...

Դաշնամուրս կը բանամ, ու մատներս կը սահին
Քաղցրահնչիւն ստեղներէն, կը նուագեմ երջանիկ...
Փոթորկառոյց երգ մը խենթ կը պոռթկայ իմ շրթներէս,
Դաշնամուրս, հոգիս, ես, ի՛նչ համերաշխ կ'երգենք մենք...

Եւ գինովցած վայրկեանէն, կ'ուզեմ խենթի պէս պարել,
Բայց թէ ինչպէս, երբ երգն այս, լոկ ես կրնամ նուագել,
Լուռ կը փակեմ դաշնամուրս, կոտրած սրտով ու խռով,
Երջանկութիւն կատարեալ՝ մէկտեղ երբեք չես գտներ...

Երգել, պարել, նուագել... ահա նստած կու լամ ես...

Ա. Աղաջանյան

Հեղինակութեամբ և Պատրաստութեամբ՝

Անուշ Նազգաշեանի

Հեռ: 054 464 29 09

Email: anakashian61@hotmail.com